

6. Zadluženost českých domácností

6.1. Úvěry domácnostem od bank

- **Dominance úvěrů na bydlení**

Zadluženosti českých domácností dominují úvěry od bank, a v nich především úvěry na bydlení. Jejich výrazný podíl ve srovnání s úvěry na spotřebu na jedné straně dokazují tendenci českých domácností ke „zdravým půjčkám“, ovšem na druhé straně nelze z obecného pohledu eliminovat riziko, že obrovský růst této zadluženosti se odehrával za situace nízkých úrokových sazeb a rostoucích cen nemovitostí - podobně jako tomu bylo v USA před hypoteční krizí. Opačný pohyb by představoval velké riziko pro splácení těchto půjček, zejména pokud by byl tento vývoj kombinován s oslabením ekonomiky.

Koncem roku 2012 dlužily české domácnosti celkem 1,0043 bil. korun, z toho na bydlení 809,8 mld. korun, tj. 81 % celkové částky a úvěry na spotřebu 194,51 mld. korun, tj. 19 % na spotřebu. Zbytek tvořily z objemového hlediska nepatrné tzv., ostatní úvěry obyvatelstvu (např. úvěry na vzdělání).

- **Koncem února 2013 dlužili lidé v úvěrech na bydlení 811,6 mld. korun, stavy úvěrů na spotřebu proti závěru roku 2012 poklesly**

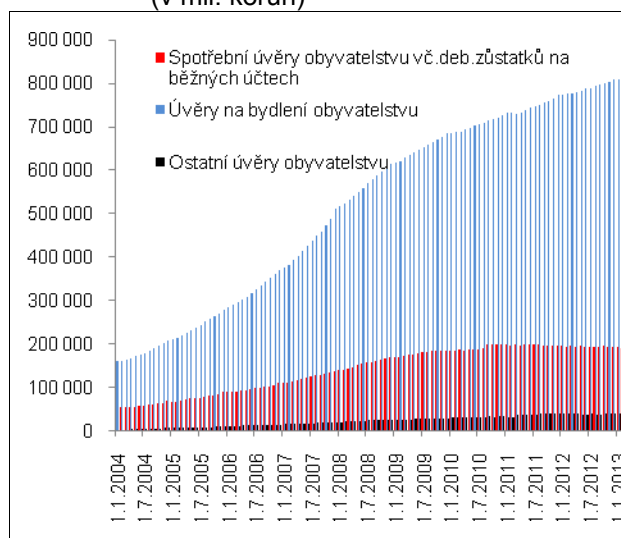
Stavy úvěrů na bydlení představovaly koncem února 2013 celkem 811,6 mld. korun, v závěru roku 2012 to bylo 809,8 mld. korun. Stavy úvěrů na spotřebu se snížily z 194,5 mld. korun v závěru roku 2012 na 191,1 mld. korun koncem února 2013. Dvojciferné meziroční růsty úvěrů obyvatelstvu na bydlení přetrvávaly do února 2010 (meziročně +10,5 %) a ještě koncem roku 2010 vzrostly meziročně o pětinu (+20,1 %). Do poloviny roku 2008 byly meziroční přírůstky úvěrů obyvatelstva na bydlení dokonce vyšší než třetinové.

Známé důvody úvěrové expanze domácností zejména v době, kdy se české ekonomice vedlo extrémně dobře, polevily zejména od roku 2010, kdy začaly ztrácet na tempu jejich disponibilní příjmy.

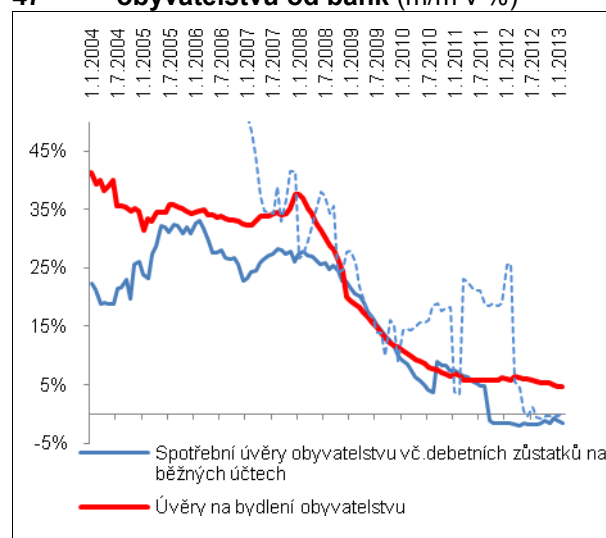
- **Nepatrná zadluženost v cizích měnách**

Zadluženost českých domácností v cizích měnách je zcela nepatrná a představuje pouze objemy v řádu promile celkových úvěrů poskytnutých tomuto institucionálnímu sektoru české ekonomiky.

Graf č. 46 Korunové úvěry obyvatelstvu od bank (v mil. korun)

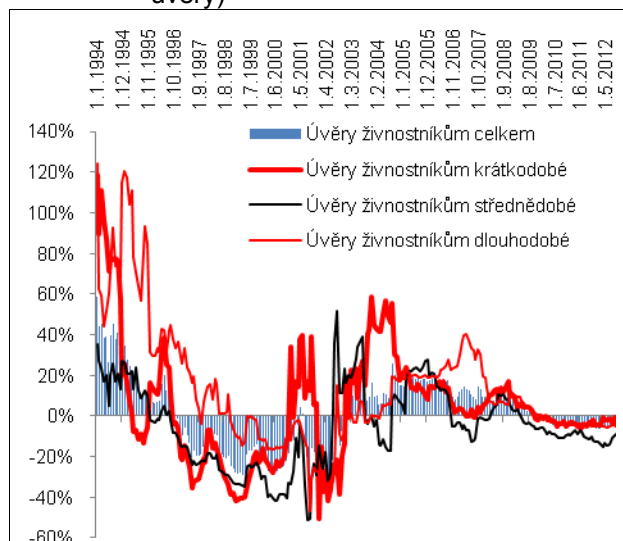

Graf č. 47 Meziroční dynamika korunových úvěrů obyvatelstvu od bank (m/m v %)

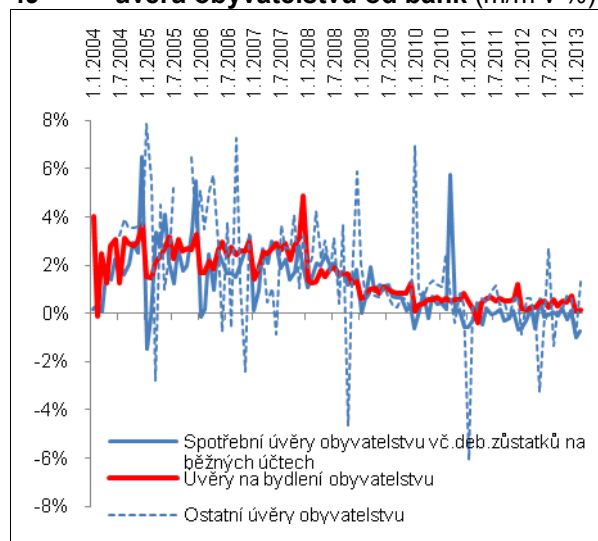

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

Graf č. 48 Úvěry živnostníkům (y/y v %, korunové úvěry)

Graf č. 49 Meziměsíční dynamika korunových úvěrů obyvatelstvu od bank (m/m v %)

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty

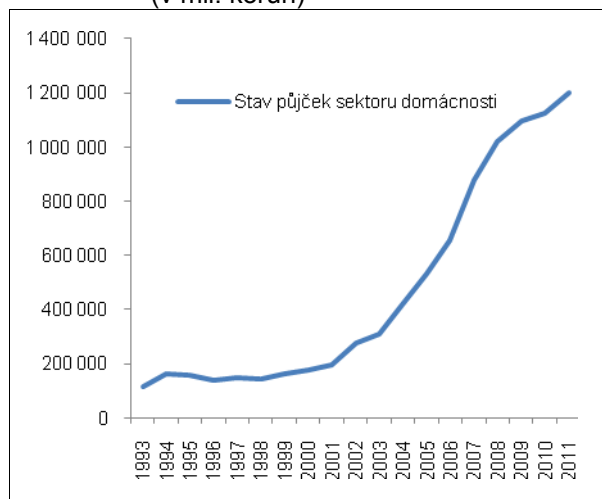
• **Oslabování tempa zadluženosti od roku 2008**

Jak je z meziočnické dynamiky jednotlivých typů úvěrů obyvatelstvu patrné, tempo poklesu začalo výrazně oslabovat již od roku 2008. Stav bankovních úvěrů obyvatelstvu na spotřebu se dokonce od září 2011 meziočnickě snižoval. Jde zřejmě jen z menší části o neochotu lidí půjčit si od bank, spíše však o obezřetnost ze strany bank při hodnocení bonity uchazečů o úvěr. Svědčí o tom únik některých skupin lidí do sfér mimo oficiální úvěrovou statistiku.

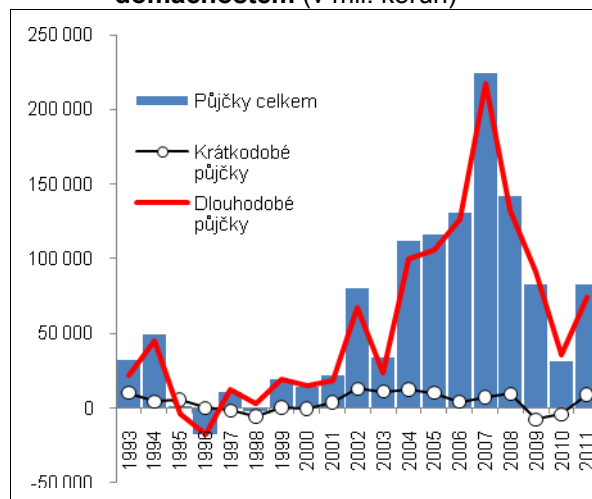
• **Nižší i stavy úvěrů živnostníkům**

Klesají také stavy úvěrů poskytovaných bankami živnostníkům z řad domácností. Jde o jev patrný od roku 2010 a lze z něj odvodit, že krizové dozvuky vyhodnotily banky zřejmě tak, že tento segment považují stále za rizikový. Druhým důvodem může být skutečnost, že malé firmy z řad domácností se zřejmě s krizí roku 2009 nedokázaly vyrovnat a jejich kondice pokud jde o produkci a zajištění zakázkami jednoduše úvěrovou expanzi tohoto segmentu jako celku vylučuje.

Graf č. 50 Stav půjček sektoru domácností (v mil. korun)

Graf č. 51 Meziroční změna stavu půjček domácnostem (v mil. korun)

Pramen: ČSÚ

• **Výrazný převaha dlouhodobých půjček**

Data z národních účtů ukazují prostřednictvím vývoje v grafu 50 výrazný růst zadluženosti českých domácností. V letech 2004-2008 narůstaly objemy půjček domácnostem v průměru ročně o 145 mld. korun, z toho dlouhodobých o 136 mld. korun. Srovnáme-li příslušná tříletá období, pak v letech 2006-2008 rostly úvěry

domácnostem v průměru každý rok o 166 mld. (dlouhodobé o 159 mld, korun), ale v letech 2009-2011 jen o 66 mld. a dlouhodobé o 67 mld. korun (krátkodobé půjčky v tomto období ročně v průměru poklesly).

Také co se týká struktury půjček domácnostem z časového pohledu, je jasně vidět dominance dlouhodobých půjček, které jsou pak podrobněji strukturovány v bankovní statistice jako hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření (standardní a překlenovací).

- **Slábné úvěrování od stavebních spořitelen...**

Úvěrování obyvatelstva od stavebních spořitelen je dlouhodobě ve stínu úvěrování prostřednictvím hypoték. Přitom jeho podmínky z pohledu méně bonitních klientů jsou „benevolentnější“, riziko je ošetřeno vklady „spřátelených“ klientů stavebních spořitelen. Diskuse o dalším osudu stavebního spoření v České republice (otevření nabídky tohoto produktu i pro komerční banky, snižování státního příspěvku a zpříšňování podmínek pro jeho získání) vedly k nejistotám klientů a postupnému odklonu od tohoto typu úvěrování bydlení.

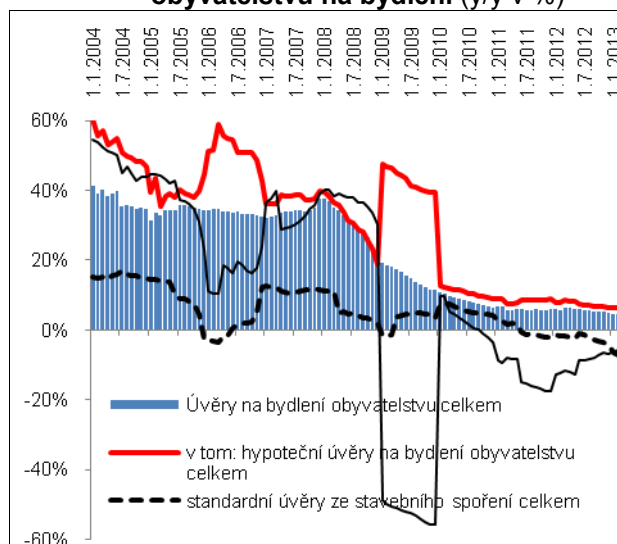
- **... zejména ve formě překlenovacích úvěrů...**

Peněz získávaných z překlenovacích úvěrů od stavebních spořitelen bylo od října roku 2010 meziročně méně – bez ohledu na metodickou změnu patrnou v grafu 52, která v roce 2009 vlivem legislativy přesunula velkou část těchto půjček do kategorie hypotečních úvěrů. Meziroční pokles stavu překlenovacích úvěrů od stavebních spořitelen je setrvalý a svého dna dosáhl v závěru roku 2011 (meziročně -17,4 % a -17,3 v listopadu a prosinci). Od té doby se propad zmenšuje – v závěru roku 2012 činil jejich meziroční pokles -6,8 %, v únoru 2013 -5,8 %. Lidé měli touto formou úvěru půjčeno od stavebních spořitelen v závěru roku 2012 celkem 49,7 mld. korun.

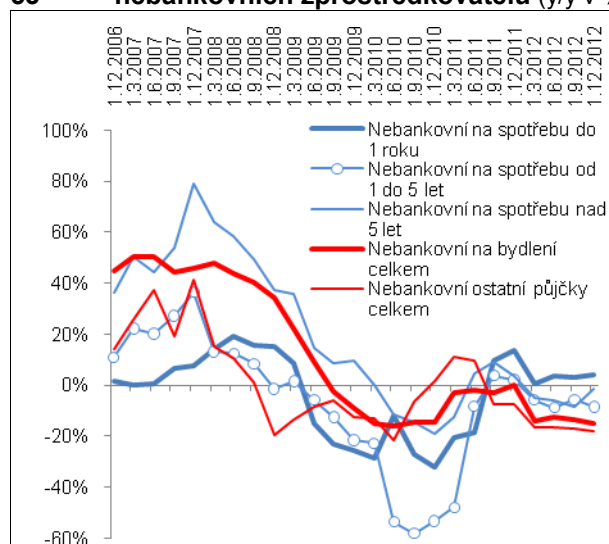
- **... při prohlubování poklesů i u standardních úvěrů ze stavebního spoření**

Zatímco u překlenovacích úvěrů je patrné zmírňování meziročních poklesů, u standardních úvěrů od stavebních spořitelen se pokles prohlubuje - zrychlení je patrné zejména od listopadu 2012 (meziročně -3,6 %) do února 2013 (-7,1 %). Pokles stavů standardních úvěrů ze stavebních spoření netrvá již 29 měsíců, jako u úvěrů překlenovacích, ale 21 měsíců. Koncem roku 2012 dlužili lidé stavebním spořitelnám na standardních úvěrech 36 mld. korun.

Graf č. 52 Meziroční změny objemu úvěrů obyvatelstvu na bydlení (y/y v %)

Graf č. 53 Vývoj půjček domácnostem od nebankovních zprostředkovatelů (y/y v %)

Pramen: ČSÚ

- **Násobná zadluženost u hypotečních bank**

Jestliže zadluženost obyvatelstva u stavebních spořitelen činila v závěru roku 2012 celkem 85,7 mld. korun, zadluženost u hypotečních byla více než osmkrát vyšší (700,3 mld. korun, koncem února 2013 pak 704,1 mld. korun. Zatímco oproti konci roku 2009 se zadluženost lidí u stavebních spořitelen snížila o 17,1 % (ze 103,6 mld. na 85,7 mld. korun, přičemž tento údaj není ovlivněn uvedenou metodickou

změnou), zadluženost u hypotečních bank stoupla za uvedené období o více než čtvrtinu (+26,4 %, z 554,2 mld. na zmíněných 700,3 mld. korun).

• **Extrémní růsty zadluženosti se zřejmě nebudou opakovat**

Hypoteční boom, doprovodný znak extrémního vývoje příjmů českých domácností v kombinaci s dlouhou a silnou ekonomickou konjunkturou (nárůst průměrné nominální mzdy v letech 2005-2008 v průměru o 7 % s vysokou zaměstnaností a nabídkou pracovních míst se 150 tisíci volnými místy v roce 2008 proti 31-39 tisíci v roce 2012, příznivou dynamikou růstu zisků živnostníků i čistých příjmů domácností z majetku, vč. příjmů z přerozdělení – to vše jsou atributy, které zřejmě nebude možné v budoucnu zopakovat. Pokles dynamiky úvěrů, která předtím byla extrémní a těžila ze všech výše zmíněných skutečností, je tak zřejmou reakcí na změněné podmínky.

6.2. Úvěry od nebankovních zprostředkovatelů

• **Útlumem postižen především leasingový trh**

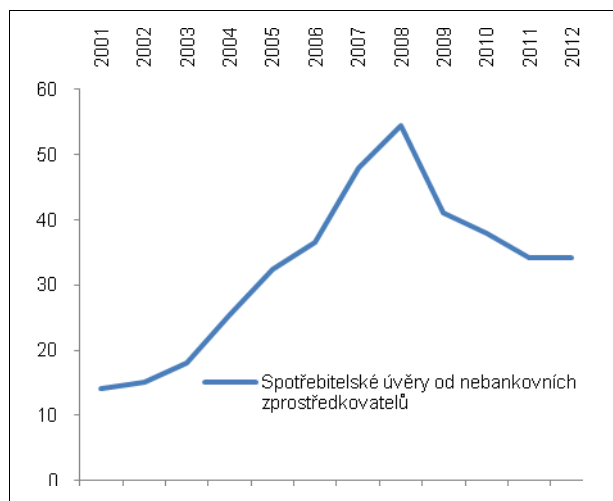
Úvěry od nebankovních zprostředkovatelů aktiv - v případě domácností jde o spotřebitelské úvěry od společností zabývajících se splátkovými prodeji, o obchody leasingových společností nabízející jak leasing tak i spotřebitelské úvěry – jsou domácnostmi využívány především jako úvěry krátkodobého charakteru.

Jak plyne z grafů 54 a 55, byl to právě tento segment poskytující úvěry a leasing, který byl nejvíce negativně zasažen vývojem české ekonomiky počínaje rokem 2009. Meziročně klesaly jak stavy spotřebitelských úvěrů poskytovaných těmito společnostmi, tak i – a podstatně strmějším tempem poklesu – i částky financované leasingem (graf 55 uvádí vývoj celkových obchodů leasingových společností bez ohledu na institucionální sektor, tj. nikoli pouze domácností).

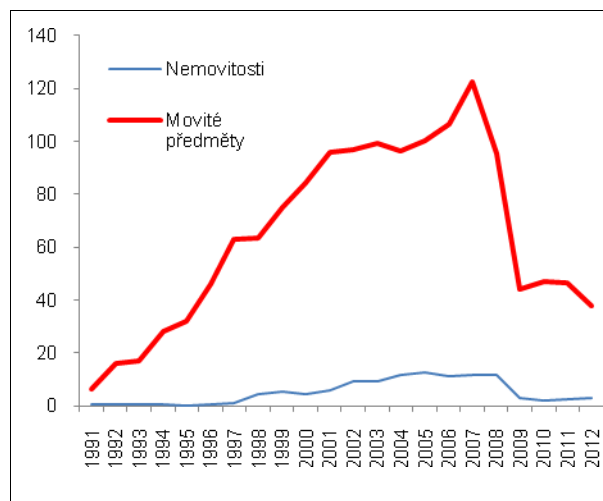
• **I nebankovní věřitelé vnímají vyšší rizika klientů a nepůjčují v předchozím rozsahu**

Spotřebitelé výrazně omezili své půjčky od nebankovních věřitelů (graf 54) počínaje rokem 2009, ovšem s pokračováním v letech 2010 a 2011 při stagnaci stavů půjčených peněz v roce 2012. Hodnoceno bylo však i riziko bonity klientů ze strany těchto věřitelů. Samotní zprostředkovatelé těchto půjček v komentářích vývoje v roce 2012 uvádějí, že „...značná část poptávky po financování investičních či spotřebitelských záměrů byla stále spojena se značnými riziky a nemohla být při uplatnění obezřetných kritérií hodnocení zákazníka i financované komodity akceptována.“

Graf č. 54 Spotřebitelské úvěry od nebankovních zprostředkovatelů (v mld. korun)

Graf č. 55 Leasingové obchody celkem (v mld. korun)

Pramen: ČSÚ

6.3. Rizikové úvěry (úvěry v selhání)

- **Rizikové půjčky domácnostem už téměř stejně vysoké jako v případě firem...** Objem úvěrů v selhání za sektor domácností činil v závěru prvního čtvrtletí 2013 celkem 59,5 mld. korun a přiblížil se úrovni úvěrů v selhání u nefinančních podniků (63,2 mld. korun). Ovšem zatímco objem firemních úvěrů v selhání klesá, u domácností stoupá. Svoji roli však hraje okolnost, že srovnání ovlivňuje i pohyb úvěrovaných objemů (pokles u firem vlivem hospodářského zpomalování a ekonomické recese) na jedné straně, na straně druhé pak zpomalený, nicméně stále růst úvěrů poskytovaných sektoru domácností (především úvěrů na bydlení).

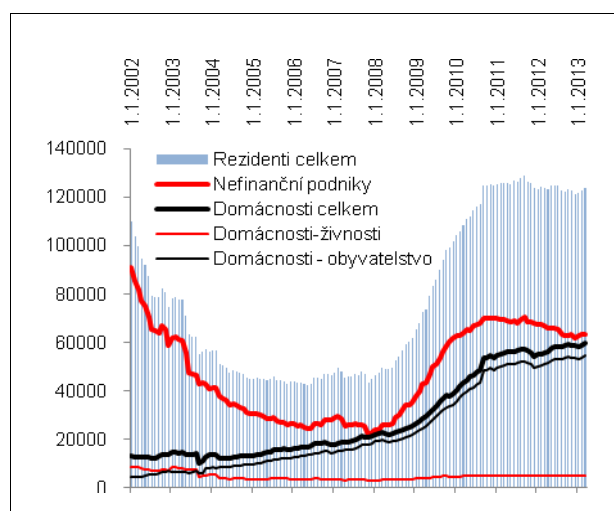
- **... a na jejich úhrnu se podílejí ze 48 %** Z celkem 126,3 mld. korun úvěrů v selhání, podle stavu z konce března 2013, tvoří tyto špatné půjčky v sektoru domácností 48,1 %. Ve stejném období roku 2010 to bylo pouze 39,9 %, roku 2005 pak 30,3 % (pod 20 % celkových úvěrů rezidentů v selhání se podíl sektoru domácností udržel jen do května 2003). Poté, od začátku do konce konjunktury české ekonomiky významně klesal podíl úvěrů v selhání u korporátních úvěrů, což modifikovalo i proporci sektoru domácností (graf 56).

- **Vysoký podíl úvěrů v selhání u živností v letech 2002-2004 se z konjunktury významně ztencil...** Z pohledu obou segmentů sektoru domácností, tj. živností a obyvatelstva, je patrné z grafu 56 významně riziková zadluženost domácností-živností počínaje rokem 2002 (odkdy je časová řada těchto informací k dispozici) a pokračující v roce 2003. Tehdy bylo hodnoceno jako úvěry v selhání více než třetina půjček poskytnutých živnostníkům (v roce 2002 dokonce 40,4 %).

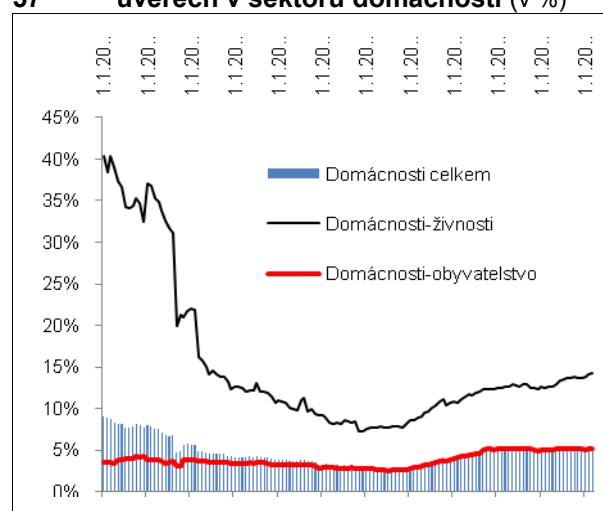
Šlo o dozvuk obtížné doby, kdy z bankovních úvěrových portfolií byly kolem roku 2000 sice vyřazovány do speciálních agentur špatné půjčky, lze však předpokládat že relativně nízkých a rizikových půjček nejmenších firem, tj. živností v sektoru domácností, se toto v širším rozsahu netýkalo.

- **... ale od roku 2009 tento podíl opět narůstá** I u špatných půjček živnostem se vlivem konjunktury situace zlepšila, ovšem k plynulému nárůstu úvěrů v selhání začalo u úvěrovaných živností docházet opět v roce 2009 a později. Koncem března 2013 činily úvěry v selhání u živnostníků 14,3 % celkových úvěrů v selhání vykázaných v sektoru domácností (graf 57).

Graf č. 56 Úvěry se selháním (v mil. korun)

Graf č. 57 Podíl úvěrů v selhání na celkových úvěrech v sektoru domácností (v %)

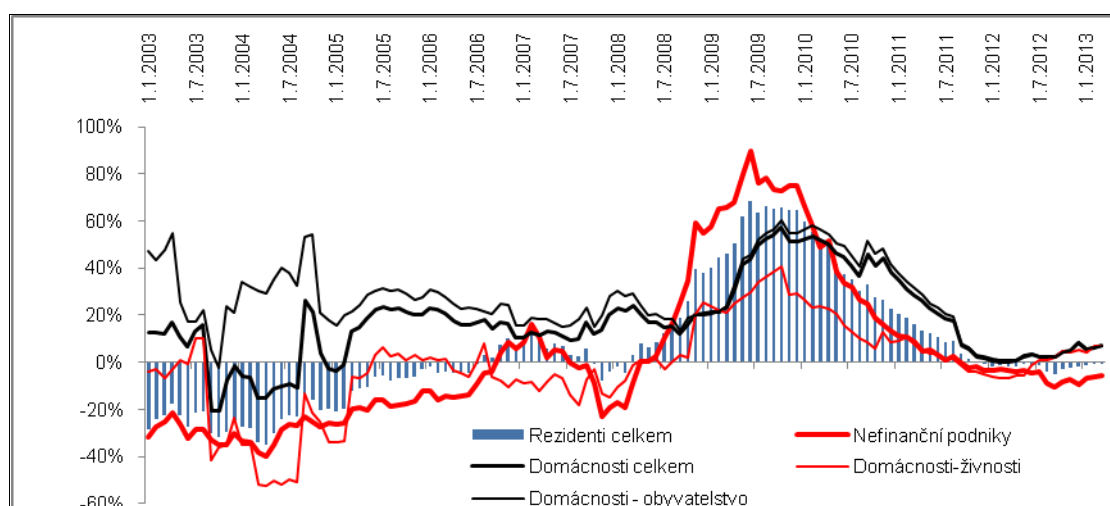
Pramen: ČNB

- **Tempo špatných půjček určují, vzhledem ke své váze, úvěry obyvatelstvu...** Celková dynamika úvěrů v selhání vykazovaná bankami za sektor domácností je zhruba od poloviny roku 2004 zcela v režii segmentu domácnosti-obyvatelstvo. Časově se počátek tohoto období shoduje s mohutným tempem růstu jeho zadluženosti. Při srovnání s ostatními sektory je z grafu 58 patrné, že zatímco úvěry v selhání se u nefinančních podniků meziročně stále zmenšují zhruba od poloviny roku 2012, u domácností - vlivem vývoje u obyvatelstva – naopak rostou.

- ... které počínaje říjnem 2010 překročily pětiprocentní hranici

Od roku 2012 do konce března 2013 se podíl špatných půjček obyvatelstva udržuje mezi 5,0-5,2 % celkové zadluženosti sektoru domácností (v případě živností mezi 13,6 % až 14,3 %). V letech konjunktury se špatné půjčky obyvatelstvu snižovaly, ze 3,5 % z konce roku 2004 na 2,7 % na konci roku 2008. Tříprocentní hranici začaly převyšovat opět od jara 2009, nad úroveň 5 % celkové zadluženosti domácností vystoupaly počínaje říjnem 2010. Byl to důsledek zhoršující se finanční situace českých domácností, na které teprve v tomto období dolehl předchozí hospodářský útlum.

Graf č. 58: Dynamika úvěrů se selháním (y/y v %)

Pramen: ČNB, vlastní propočty

6.4. Přenastavování úrokových sazeb

- **Restrukturalizace půjček domácnostem**

Přestože v úvěrech v selhání se již ocitají lidé se skutečným problémem se splácením a tempo těchto půjček zhruba od poloviny roku 2012 narůstá, mohl by ukazovat na problém se splácením ještě další indikátor.

Týká se restrukturalizací půjček¹, tj. dohod klientů s bankou a změnách v režimu splácení. Bohužel však není možné z oficiální bankovní statistiky tyto údaje přesně vyčíslit. Jsou skryty v údajích o stavech úvěrů domácnostem podle zbytkové splatnosti a přenastavení úrokových sazeb (graf 59). V ní jsou však zahrnuty i běžné změny související s jinými režimy splácení a určenými úrokovými sazbami v době změn fixace úrokové sazby, tedy i úvěry, které v problémech nejsou.

- **Původní splatnost úvěrů finančním institucím vesměs delší než jeden rok...**

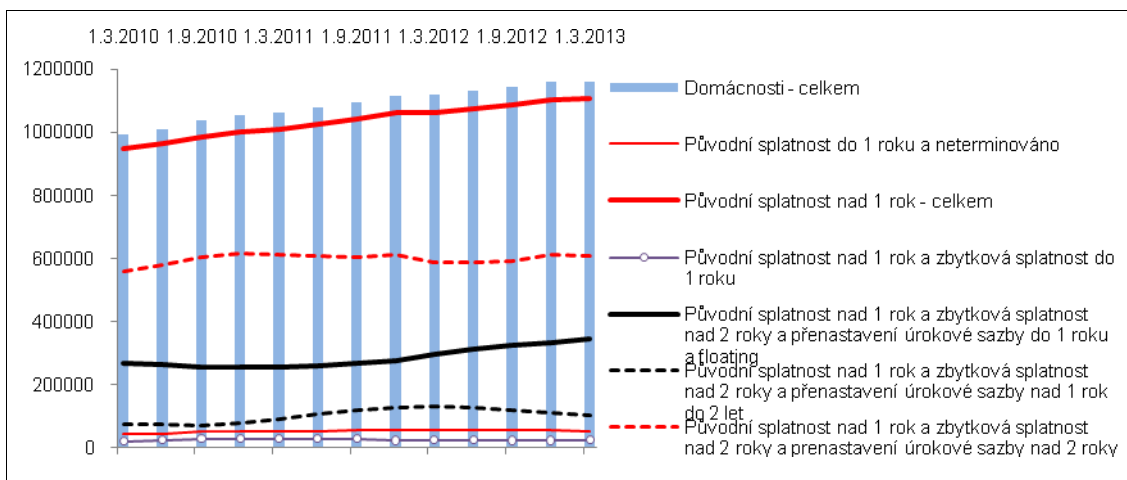
Z grafu 59 je patrné, že z 1,161 bil. korun, které v závěru roku dlužily české domácnosti finančním institucím, měla jejich drtivá většina původní splatnost delší než jeden rok (1,104 bil. korun), přičemž těch, které lidé měli ještě dále splácet více než dva roky (tj. s vyšší než dvouletou zbytkovou splatností) a u nichž se současně s tím změnila úroková sazba nastavená nově na dobu delší než dva roky, bylo v objemu 611,9 mld. korun.

- **... a její volby se rozšiřuje**

Naopak těch dlužníků z řad domácností, kteří u těchto dlouhodobých půjček volí změnu úrokové sazby na krátkou dobu anebo případně sazbu pružnou, přibývá (graf 59). Jak je z tohoto grafu zřejmé, v závěru roku 2012 i v prvním čtvrtletí 2013 takovýto vývoj pokračoval.

¹Zelený, M. „Moderní chudoba se neprojevuje v okamžité výši běžné spotřeby, ale právě až ve chvíli neodložitelné splatnosti dluhů.“ <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/milan-zeleny.php?itemid=19823>

Graf č. 59: Původní a zbytková splatnost úvěrů domácnostem a přenastavování úrokových sazeb (objemy v mil. korun)

Pramen: ČNB